

останні 3 роки їх було направлено в академічні інститути більше як 300), свідчать про якісний результат нашої спільної роботи. Її результативність стримувана проблемою закріплення випускників у наукових установах, що пов'язано з матеріальним забезпеченням молодих учених і насамперед — з проблемою отримання житла.

Новим важливим етапом співпраці є відкриття в Академії відділення цільової магістерської підготовки, яке створено за 9 напрямками, у ньому беруть участь усі факультети КПІ та більшість відділень НАН України. На базі відділення ми реалізуємо нову модель підготовки магістрів, що запроваджена в КПІ, у якій більше як 30% часу відведено на наукову роботу, що дає змогу організувати цю підготовку безпосередньо на базі наукових інститутів академії.

**В.М. ВОРОНА,
академік НАН України,
директор Інституту соціології НАН України**

Людина живе в трьох сферах: природа, техніка і суспільство. І щоб людству краще і легше жилося, наука й намагається пізнати ці сфери. Усі ми свого часу тією чи іншою мірою були «мічурінцями». Але життя переконало, що просто взяти блага для життя в природи, техніки і суспільства не можна. Те, що природа і техніка живуть за своїми законами, не пізнавши яких людство не зможе здобувати собі засоби для життя, давно не викликає сумнівів.

90% населення України, за даними Інституту соціології, переконане, що науку треба розвивати, і майже 70% навіть в умовах кризи вважає, що ученим України платять менше, ніж вони того заслуговують.

Щодо суспільства і законів його розвитку, а також ставлення до вчених-су-

спільствознавців спостерігаємо іншу ситуацію. Розвиток суспільних наук підтримує лише 60% населення. У науковому ж середовищі, хай і жартома, науки ділять на «природні, технічні і протиприродні». А будь-який політик, який опинився біля влади, для багатьох суспільствознавців відразу стає ледь не класиком, якого ми самі поспішаємо наділити науковими ступенями і званнями, включаючи й академічні. Чи буде влада в цьому разі ставитися до суспільствознавців як до вчених — питання риторичне.

Підтримуючи позитивну оцінку роботи Академії за звітний період, сподіваємося на подальший розвиток її співпраці з вищою школою, зокрема з Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут».

Але, як і в будь-якій галузі знань, у суспільствознавстві є фундаментальні відкриття, які дають змогу отримати достовірні знання про суспільство і перетворити їх на систему знань — тобто в науку. Це теорія трудової вартості, що розкриває суть

виробництва і джерело багатства суспільства, та історичний матеріалізм як методологія пізнання динаміки суспільства. Обидва ці відкриття об'єднує матеріальне виробництво як основа життя людського суспільства.

Проте матеріальне виробництво заміною реальною економікою, національний дохід — ВВП. І сьогодні можна вже нерідко почути, що основа життя — це фінансово-кредитна система.

Мовчазне, але фактичне ігнорування цих теорій перетворює суспільствознавство на постмодернізм, що виключає пошук об'єктивної основи в розвитку суспільства. І це робить неможливим розумне пояснення, а тим більше — передбачення або прогнозування процесів, що відбуваються в суспільстві. Долаючи західний постмодернізм, перевірені життям фундаментальні теоретичні розроблення було покладено в основу щорічного соціологічного моніторингу Інституту соціології, а також і «Європейського соціального дослідження», яке проводять у 29 країнах Європи.

Тому останні 5 років, за які звітує Академія, Інститут соціології мав уже цілком достатній емпіричний матеріал, аналіз якого дає змогу отримати достовірні знання як про стан українського суспільства, так і про його динаміку. Результати наших досліджень доступні всім, хто ними цікавиться. Тільки веб-сайт Інституту соціології щодня в середньому відвідує близько 400 користувачів. А в 2008 р. Інститут увійшов до 50 найчастіше цитованих у науковому світі інститутів Національної академії наук України.

Результат дослідження соціологів — соціальні факти, знання яких допомагає владі, політикам, суспільним організаціям ухвалювати дієві й ефективні рішення з управління країною і регулювання життя суспільства. Президент США Франклін Рузвельт говорив, що він ніколи не ухвалював

жодного рішення, якщо не був упевнений, що його підтримає більшість народу.

За оцінками самого населення, Україна поки залишається суспільством бідних. Це підтверджують і порівняльні соціологічні дослідження. У 2008 р. (квітень) менше як 4% опитаних відповіли, що грошей їм вистачає на все необхідне і вони можуть ще й заощадити. І лише 1% українців може комфортно жити на свій дохід (2007 р.) — це найнижчий показник серед 29 європейських країн. Наприклад, у скандинавських країнах цей показник — 50–60%.

За радянських часів західні колеги говорили нам: «Які ви щасливі, що не знаєте, які ви бідні». Сьогодні українці знають, які вони бідні, тому ми поступаємося «першістю» лише болгарам і «лідидуємо» серед 29 країн Європи за невдоволеністю своїм життям і недовірою владі.

Бідність зумовлює характер потреб, інтересів і ціннісних орієнтацій населення, яке протягом усіх років незалежності надає перевагу матеріально-речовинним цінностям. Цінності самореалізації важливі лише для 1,5–2% населення. Серед соціальних цінностей помітно підвищується чинник професіоналізму. Сьогодні від 30 до 40% респондентів відповідають, що їм не вистачає освіти і сучасних науково-технічних знань. Якщо в розвинених європейських країнах, за даними наших досліджень, щорічно проходить перекваліфікацію 40–50% працездатного населення, то в Україні — тільки 12%. Тому сьогодні актуальне не тільки відродження системи професійно-технічної освіти, але й розгалужені системи курсів і тренінгів з удосконалення професіоналізму працівників.

Матеріально-речовинний чинник домінує і в різних методиках визначення соціальної структури суспільства. Українське суспільство сьогодні різко розділене на багатих, дуже багатих та бідних і дуже бідних. Середній клас як верства

2/3 заможного і економічно незалежного населення поки лише в зародку. Ще Арістотель вважав, що середній клас за чисельністю і багатством повинен перевищувати багатих і бідних разом узятих.

Бідність і аморальність ідуть поряд. Академік Микола Михайлович Амосов якось помітив, що поки ніхто не довів, що саме бідні й неосвічені люди є носіями найвищих етичних цінностей. Це, звичайно, не означає, що високоморальними є тільки багаті люди.

Дослідження доктора соціологічних наук Н.В. Паніної показують, що більше як 80% населення схильні до аморальних учинків (заради грошей, влади, кар'єри). А більше ніж 40% респондентів визнають, що заради «великих грошей люди здатні на все».

Багаторічні дослідження Інституту підтверджують тісну залежність і взаємозв'язок економіки, суспільства й політичної системи. Інакше кажучи, не може бути демократії, якщо люди не громадяни. А щоб люди стали громадянами, вони не повинні бути бідними. Бідність і демократія несумісні.

Пізнання законів розвитку суспільства має свою специфіку. По-перше, вони діють щодо всього суспільства в цілому, по-друге, є певний часовий лаг у прояві реакції на порушення закону, і, по-третє, якщо все суспільство неминуче страждає внаслідок ігнорування законів, то окремі люди і навіть групи людей, діючи всупереч законам, можуть мати з цього зиск. Ця специфіка призводить до того, що закони розвитку суспільства не можна засвоїти в процесі їх вивчення і викладання. Вони повинні бути пережиті кожним новим поколінням. Мабуть, тому ще 2,5 тис. років тому Платон стверджував, що не можна допускати до управління країною людей молодших за 50 років, крім того, вони повинні бути ви-

сокоморальними і байдужими до «земних утіх».

Інша закономірна особливість наук про суспільство в поведінці самих учених-суспільствознавців така: що ближче вони до влади, то далі від науки. Про це свідчать соціальні факти не тільки нашого сьогодення, але й усієї історії. Затягі прихильники історичного матеріалізму — більшовицькі теоретики на чолі з В.І. Леніним, йдучи до влади, перетворили наукову теорію, істотно підправивши її, в ідеологію одного класу й однієї партії. Хоча вони й визнавали, що «за рівнем продуктивних сил і культурності населення» Росія не готова до народної демократії, про що і попереджав більшовиків патріарх марксизму в Росії Г.В. Плеханов.

На жаль, історія засвідчує те, що вона нічого не навчає! Чи не намагаємося і ми в Україні вже 18 років поспіль діяти, як молоді російські більшовики, які реалізували в Росії європейські ідеї народної демократії? Адже, по суті, ми робимо те ж саме: прагнемо перейти до національної демократії, минувши стадію первинного накопичення капіталу і диктатуру буржуазії.

На думку ж більшості населення країни, саме буржуазії, явній і тіншовій, належить сьогодні «вирішальна роль у житті українського суспільства». І тому цілком з об'єктивних причин обіцянки за 2–3 роки ошчасливити народ усупереч соціальним реаліям за 18 років незалежності так нікому й не вдалося реалізувати.

І поки суспільство залишається бідним, а матеріальний інтерес панівним, найщиріші прагнення людей, котрі опинилися біля влади, поступатимуться бажанню жити якнайкраще! І влада в умовах відсутності громадянського суспільства закономірно перетворюється на засіб збагачення. Це й відбувається сьогодні в Україні.